

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

راهنمای نویسندگان نوشتارهای علمی در مجله علمی- پژوهشی انجمن علمی فرش ایران

عکس ها و طرح ها با فلش در پشت عکس مشخص شود.
◆ نوشتارها و مقاله ها باید در ۴ نسخه تایپ شده با نرم افزار win word 97 در قطع A4 به همراه CD و نامه ای به عنوان سر دبیر مجله گلجام (پازیریک) به نشانی مجله: تهران - صندوق پستی ۱۳۱۴۵-۱۳۶۱، انجمن علمی فرش ایران، فصلنامه) ارسال شود.
◆ مشخصات نویسنده یا نویسندگان مقاله، به شرح زیر قبل از چکیده نوشته شود.
نام و نام خانوادگی - میزان تحصیلات - رشته تحصیلی - رتبه علمی - آدرس و تلفن - دورنگار یا پست الکترونیک (ابتدا نویسنده مسئول یا عهده دار نوشته شود)
◆ ترتیب اجزا فهرست منابع به شرح زیر است:
کتاب: نام خانوادگی، نام نویسنده (سال انتشار). عنوان کتاب. نام مترجم یا مصحح. ناشر. محل انتشار
مقاله: نام خانوادگی، نام نویسنده (سال انتشار). عنوان کامل مقاله. نام مترجم. نام مجله. دوره. شماره
◆ ارجاعات به منابع در متن نوشتار شامل نام خانوادگی نویسنده، سال انتشار و شماره صفحه در انتهای نقل مطلب در پرانتز بیاید.
◆ صحت نوشتارهای علمی با نویسنده یا نویسندگان است.
◆ استفاده از نوشتارهای مجله انجمن علمی فرش ایران بدون ذکر مأخذ، ممنوع می باشد.

◆ در این مجله، نتیجه پژوهش ها و تجربه های علمی در زمینه فرش و زیر اندازها و توسعه دانش در این زمینه به ویژه دریکی از موضوعات : طرح و نقش، رنگ بندی، رنگرزی، بافت، مرمت، مواد اولیه، اقتصاد و بازرگانی، مدیریت، تاریخ و فرهنگ، جامعه شناسی و مردم شناسی فرش منتشر می گردد.
◆ نوشتارهای پژوهشی، تحلیلی، نقد کتاب های علمی- هنری و گزارش های علمی و هنری در زمینه فرش و زیراندازها نیز پس از دوری و تصویب در هیأت تحریریه قابل انتشار است.
◆ مقاله ها باید دارای بخش های: چکیده، واژگان کلیدی، مقدمه، متن مقاله، نتیجه، پی نوشت ها و فهرست منابع باشد.
◆ نوشته های ارسالی نباید قبلاً در هیچ مجله ای به چاپ رسیده باشد. همچنین مقاله های ارسالی به این فصلنامه نباید همزمان به مجله دیگری ارائه شده باشند.
◆ نوشتارهای ارسالی ترجیحاً به زبان فارسی باشند. ضمناً در صورتیکه به زبان دیگری نیز ارسال شود پس از ترجمه و تصویب هیأت تحریریه به چاپ می رسد.
◆ پی نوشت های مقاله (معادل های واژه ها - اصطلاح ها - توضیح ها) در متن به ترتیب شماره گذاری شده و در پایان مقاله، پیش از فهرست منابع تحت عنوان پی نوشت ها ارائه شوند.
◆ اندازه نوشتارها باید بین حداقل ۵ و حداکثر ۱۵ صفحه مجله (با احتساب تمام بخش های مقاله) باشد.
◆ تصاویر ارسالی می بایست به طریق رنگی و یا سیاه سفید و در ابعاد ۹ در ۱۴ cm باشد.

شماره عکس ها، طرح ها، جداول و نمودارها به ترتیبی که در متن مقاله به آن اشاره شده در پشت مدارک با مداد نوشته شود. جهت

گلجام

فصلنامه علمی پژوهشی انجمن علمی فرش ایران

- صاحب امتیاز: انجمن علمی فرش ایران
- سر دبیر: دکتر حبیب الله آیه اللهی
- مدیرمسؤل: دکتر محمد تقی آشوری

هیأت تحریریه (به ترتیب حروف الفبا)

دکتر محمد تقی آشوری
دکتر حبیب الله آیه اللهی
رضا الله داد
دکتر سید جلال الدین بصام
دکتر سیروس پرهام
امیر حسین چیت سازیان
دکتر حسن خاتمی
دکتر کیخسرو سبوحه
محمد رضا عابد
دکتر مهر انگیز مظاهری تهرانی
دکتر مجید منتظر

عضو هیأت علمی دانشگاه هنر
عضو هیأت علمی دانشگاه شاهد، دانشگاه تربیت مدرس
مدرس دانشگاه و کارشناس فرش
عضو هیأت علمی مؤسسه آموزش عالی جهاد کشاورزی
محقق فرش و صاحب تألیفات
عضو هیأت علمی دانشگاه کاشان
عضو هیأت علمی دانشگاه کاشان
محقق و عضو هیأت مدیره اتحادیه صادر کنندگان فرش
مدرس دانشگاه و کارشناس ارشد مرکز ملی فرش ایران
عضو هیأت علمی دانشگاه الزهرا
عضو هیأت علمی دانشگاه صنعتی امیر کبیر

- مدیر داخلی: عباس اکبری
- ویراستار انگلیسی: دکتر سیروس یگانه
- ویراستار فارسی: دکتر ناصر نیکو بخت
- کمک ویراستار فارسی: امیرعباس رجبی کارشناس ادبیات فارسی
- طراح گرافیک: امیر فرهاد
- عضو هیأت علمی دانشکده معماری و هنر دانشگاه کاشان
- عضو هیأت علمی دانشگاه هنر
- عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت مدرس
- کارشناس گرافیک

فصلنامه گلجام دارای درجه علمی - پژوهشی بر اساس مجوز شماره ۳/۲۹۱۰/۱۳۵۸ مورخ ۸۳/۱۲/۱۷ از کمیسیون محترم بررسی نشریات علمی کشور می باشد.

با حمایت :

فهرست مطالب

پازیریک یا گُلجام؟ سر دبیر	۵
تاثیر آمونیاک بر رنگ‌پذیری و تغییر رنگ پشم رنگ‌رزی شده با رنگ‌زاهای طبیعی ایرانی دکتر مجید منتظر، سعید آهنکوب	۸
طبیعت‌گرایی و زیباشناسی فرش ایران امیر حسین چیت‌سازیان، دکتر حبیب‌الله آیه‌اللهی	۱۶
مفاهیم نمادین در نقوش قالی سنقر مهرداد صدقی	۳۲
نماد و نشانه در نقش‌پردازی زیلوهای تاریخی طرح محرابی (صنف) میبد حمیدرضا محبی، دکتر محمدتقی آشوری	۴۲
زیبایی‌شناسی فرش‌های روستایی ایران همایون حاج‌محمدحسینی، دکتر حبیب‌الله آیه‌اللهی	۶۱
گزارش دکتر خسرو سبوحه	۹۸

«هنر فرش» یا «فرش هنری»

سر دبیر

می‌خواستیم پازیریک باشد، باور کردند که نامی ست بیگانه و «گلجام» شد!
پازیریک کجا ست و آیا نامی بیگانه است؟

«سیت»ها، اقوام چادر نشین از نژاد ایرانی، در سده های پنجم و ششم پیش از میلاد مسیح (ع) در شمال شرقی ایران، در ناحیه پازیریک به ارتفاع ۱۶۵۰ متر از سطح دریای آزاد، نه چندان دور از مرز مغولستان بیرونی و در جنوب سیبری، مرزداران هخامنشیان بودند و گورهای شاهی خود را در آنجا پراکنده کردند.

در سال ۱۹۴۹، یک واقعه بی پیشینه در تاریخ قالی گرهی فرضیه های گوناگون در مورد اصل و اساس گره زنی را بهم ریخت و در مواردی هم آنها را تأیید کرد. دو باستان شناس روس، رودنکو (Rudenko) و گریازنوف (Griaznov) ، در پنجمین پشته خاکی از این میدان گورستانی یک قالی عالی و یا شکوه گرهی را در اتاقکی مجاور گور یکی از شاهان سیت کشف کردند که بسیار خوب حفظ شده بود. نفوذ آب در اتاقک و سپس یخ زدن آن یک لایه نسبتاً سبب را روی قالی ایجاد کرده بود که سبب حفظ و نگه داری آن در طول سده ها شده بود تا امروز به دست ما برسد. بنابراین می توان پذیرفت که پازیریک که سکونتگاه سیت های ایرانی بوده است، نام و واژه سیت است که به تأیید بیشتر زبان شناسان یکی از لهجه های کهن ایرانی است و لهجه کنونی بومیان آن ناحیه و نواحی همجوار آن (پامیر برای مثال) هنوز هم از لهجه های کهن ایرانی به شمار می آید.

این چنین اثبات شد که در ۲۵۰۰ سال پیش قالی گرهی وجود داشته است. چند سال پس از آن، همین باستان شناسان در یکی دیگر از گورهای شاهی سیت در نزدیکی بشادار (Bashadar) تکه ای از یک قالی گرهی دیگری را کشف کردند که بسیار ظریف تر بافته شده بود.

اندازه های قالی ۱/۸۲ متر عرض و ۲ متر طول، و فشردگی گره های آن ۳۶۰۰۰۰ در متر مربع است؛ بلندی پشم قالی (گوشت قالی) ۲ تا ۴/۲ هزارم متر و طول ریشه های آن ۵/۱ صدم متر می باشد. نوع گره آن متقارن است «که در اصطلاح امروز گره دوسویه گفته می شود» (شکوه قالی خاور زمین Splendeur du tapis d'Orient تألیف آندره برونیمان André Bronimann، انتشارات Bibliothèque des Arts، پاریس، ۱۹۷۴). همین ثابت می کند که بافت گرهی یکسویه یا دوسویه از آفرینش ها و اختراع های ایرانی ست. اگر به طول و عرض این قالی از هر طرف یک «ارش» یا یک «گز» بیفزاییم، اندازه تقریبی اتاق های ایرانی در گذشته را آشکار می سازد. در ایران سنت برای این بوده است که فرش را در وسط اتاق یا تالار می گسترانیدند و در اطراف آن «کناره» می انداختند (شیوه آذین کناره های تالار در کاخ شاپور اول در بیشاپور گواه بر این مطلب است). این سنت هنوز هم در بسیاری از خانه هایی که عادت بر زمین نشستن دارند جاری است.

پازیریک در حاشیه، دو نوار پهن اصلی و سه نوار نسبتاً باریکتر دارد. هر کدام از این نوارها با یک نوار باریک نقطه چین شده، از دو نوار طرفین جدا می شود. بدین ترتیب که یک نوار حاشیه باریک کناری با بیست و دو مربع که در آن یک موجود افسانه ای مانند کرکس ساده شده تزئین شده است و سپس، یک نوار پهن که در هر طرف هفت سوار با اسبشان دیده می شود که یک در میان سوار بر اسب و پیاده طراحی شده اند و یادآور نقش برجسته های تخت جمشید می باشند. نوار حاشیه ای باریک دوم دارای نقشی گیاهی است که به گل چهار پر مشهور می باشد و نیای بزرگ نقش ماهی درهم است. نوار پهن دوم از هر طرف با شش گوزن ایرانی (با شاخهای ستبر و پهن) آذین گشته و درونی ترین نوار حاشیه ای همانند بیرونی ترین آنها، با نقش موجود افسانه ای (گونه ای کرکس ساده شده) تزئین شده است. متن قالی مستطیل است به ابعاد ۱ در ۱/۵ واحد که به شش ردیف چهارتایی از مربع هایی که در آنها همان گل چهار پر طراحی شده است پر کرده اند.

رنگ های قالی آبی، زرد و سرخ است و تسلط رنگ با سرخ و پس از آن با زرد می باشد و آبی کمترین مقدار را به خود اختصاص داده است. سوارن و اسب ها زرد بر متن سرخ، گوزن ها سرخ بر متن زرداند؛ نقش اصلی را گل های چهار پر (یا به گفته استاد سیروس پرهام در قالی های بلوردی، گل خورشیدی) با رنگ های زرد و آبی (با تسلط زرد) بر متن سرخ تشکیل داده اند. باید خاطر نشان ساخت که رنگهای زرد (از اسپرک)، سرخ (از روناس) و آبی (از نیل) از کهن ترین روزگاران در ایران شناخته شده و مورد استفاده قرار می گرفته اند.

قالی پازیریک در ۲۵۰۰ سال پیش بافته شده و از کمال فناوری برخوردار است و نشان می دهد برای رسیدن به چنین کمال فنی می بایست سده ها پیش از آن بافت فرش و گونه های مختلف آن آفریده شده باشد. با توجه به اینکه اغلب ابداعات از این گونه (بافندگی، حاشیه دوزی و سید بافی و...) در نواحی باختری ایران به وجود آمده اند، احتمال اینکه بافت فرش و نظایر آن هم از خاور ایران باشد، بسیار نیرومند است. از سوی دیگر اندازه فرش پازیریک با افزودن کناره ها به آن به سطح اتاق های انتهایی تخت جمشید مشهور به حرم سرای خشایار شاه، تقریباً برابری می کند، می توان بافت این فرش را به پارسی ها که در غرب و جنوب ایران گسترش یافته بودند نسبت داد و حتی می توان فرض کرد که قالی های یافت شده در پازیریک و در بشادر هدیه ها و خلعت هایی بوده که پادشاهان هخامنشی برای شاهان سیت به پاس مرزداری آنان فرستاده بودند.

ما با برگزیدن نام پازیریک می خواستیم بگوییم که تمدن، فرهنگ و هنر ایرانی از کجا تا به کجا بوده است.

اما «گلجام» چیست؟ مرحوم استاد علی اکبر پیرنیا معتقد بود، که آنچه در دست داریوش بزرگ است غنچه نیلوفر آبی است که یکی از نمادهای ایرانی و ویژه نژادهای هند و آریایی است»، از این رو آنرا گلجام می‌نامید و گل‌های قالی رانیز که به «گل‌های عباسی» مشهور شده‌اند غنچه نیلوفر می‌دانست و ترجیح می‌داد آنرا «گلجام» بنامد. ما نیز به پاس بزرگداشت این استاد بزرگ «گلجام» را نیز پاس می‌داریم.

فصلنامه
علمی پژوهشی
انجمن علمی
فروش ایران
شماره یک
زمستان ۱۳۸۴

